

Bilgi Dünyası 2006, 7(2): 250-266

21. Yüzyıla Girerken Bir Bilgi Kurumu Olarak Müze

Museum as an Information Institution towards to 21st Century

N. Hanzade URALMAN*

Öz

21. yüzyılın başında müzeler, topluma ulaşma yöntemleri bakımından, bir önceki yüzyılın önerdiği koşullardan etkilenmiştir. Bu yöntemlerden en yaygını, bilgiyi kullanarak çalışmalarını ve hizmetlerini geliştirmeleri olmuştur. Bu yöntem, müzelerin toplumu geliştirmek üzere hizmet vermesini destekleyerek, sadece gösteri ve eğlence merkezi olmalarını engeller. Bu makalede, çağımızın müzelerinde bilginin nasıl kullanılacağı tanımlanarak, müzelerin bilgi kullanımlarına göre değerlendirilmeleri için bir sınıflama sistemi önerisinde bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Müze bilgi hizmetleri, Müze bilgi sistemleri, Müzeler-Bilgi işlem.

Abstract

At the beginning of the 21st century, museums are influenced by the conditions that had been shaped in the previous century in the context of their accessibility to public. One of these methods, which is the most common one, is using information in their work and services. This method, prevents museums from being just show and recreation centers, supporting their service in the developing society. In this article, a classification has been suggested for museums defining, how information can be used in museums of our age to analyse their use of information.

Keywords: Museum information services, Museum information systems, Museums-Information processing.

Giriş

20. yüzyılın ilk yarısında dünya genelinde yaşanan önemli değişimlerden biri, bilginin artışı ve toplumda değer kazanması olmuştur. Bu durum, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki kurumların faaliyetlerini ilgilendiren

* Araş. Gör.; Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Yıldız, Beşiktaş-İstanbul (huralman@gmail.com).

sonuçlar doğurmuştur. Bunlar, kâr amacı güden veya gütmeyen kuruluşlar ile sadece bilgi-belge hizmeti veren kuruluşları ilgilendiren sonuçlar olmak üzere iki şekilde gruplanabilir. Kâr amacı güden veya gütmeyen tüm kuruluşları ilgilendiren sonuçlar, bilginin önemli bir kaynak olarak verimliliği artırması ve belgelerin denetlenmesi için kurum içi faaliyetlerde yeni yöntemlerin uygulanmasını gerektirmiştir. Böylelikle bilgi ve belge yönetimi konusu, ulusal anlamda ele alınmış ve kuruluşları bağlayıcı standart sistemler kullanılmaya başlanmıştır. Bugün gelinen nokta, bu alanda uluslararası standartların önerilmiş ve kabul edilmiş olmasıdır. Sonuç olarak her kurum, yönetim sürecinde bilgi ve belge yönetiminin gereklerini göz önünde bulundurmamak zorunda kalmaktadır. Bu sürecin unsurlarından biri olan belge yönetimi, belgelerin üretimi, planlanması, organizasyonu ve kontrolü için geliştirilen sistemdir (Özdemirci, 1996, s. 8). Bilgi yönetimi ise, bilginin sistematik ve kolektif olarak yaratılmasını, paylaşılmasını ve kullanılmasını amaçlayan girişimlerdir (Barutçugil, 2002, s. 51).

Bilgi ve belge hizmeti veren kurumları ilgilendiren en önemli sonuç ise, bilginin değerinin artması ile bilgiyi toplum yararına toplayan, değerlendiren ve dağıtan hizmetlerin öne çıkmasıdır. Bilgi kaynaklarına olan gereksinimin artmasıyla bazı kurumların farklı bir konuma gelmesi, bu kurumların çalışma yöntemlerini yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur. Nitekim 'bilgi toplumu'nu tanımlayan ilk teoriler, bilgi hizmeti veren kurumların yaygınlaştığını ve ekonomide önemli bir yer aldığını öne sürmektedir. Bunu destekleyen ilk görüşler, eğitim ve öğretim sisteminin düzeltilmesi için bilginin üretimi ve dağıtımını etkinliklerini sayısallaştırmış (Mattelart, 2004, s. 50) olan Amerikalı ekonomist Fritz Machlup tarafından ileri sürülmüştür. Machlup, bilgi toplumu, ekonomide mal ve hizmet için yapılan harcamaları bütüncül olarak inceleyerek, bunları bilgi ile ilgili olarak gördüğü etkinliklerle ilişkilendirerek açıklamıştır (Feather, 2003, s. 5). Daha sonra Fransız asıllı Amerikalı ekonomist Marc U. Porat, 1970'lerin ortalarında ABD'nin toplam işgücünün yaklaşık yarısının bilgi ekonomisiyle ilişkili olduğunu göstermiştir (Burke, 2001, s. 51). Yukarıda bir kısmı anlatılan ekonomik temelli teoriler bir yana, bugün "bilgi toplumu" üzerine geliştirilen tanımların tümü, "bilgi" kavramını ve beraberinde bilgi ile ilişkili çalışma alanlarını ayrıcalıklı olarak niteler. 1998'de yayınlanan Dünya Bankası (World Bank, 1998) Raporu'nda bilişim, telekomünikasyon, yayıncılık, yayıncılık ve eğlence endüstrilerini, bilgi sermayesinden faydalanılmasını sağlayan alanlar olarak tanımlanmıştır.

20. yüzyılda ayrıcalıklı bir konumda olan bilgi kurumlarının ortak özelliği, bilgiyi toplayıp, değerlendirip dağıtmaları, dolayısıyla bilgiyi kullanarak topluma hizmet vermeleridir. Müze gibi doğrudan toplumun hizmetinde olan kuruluşlar için, bilgi ve belge yönetimi bir sosyal sorumluluk gereğidir. Çünkü müzedeki bilgi ve belgeler, topluma hizmet için yönetilmektedir ve bunlar,

müze çalışmalarının niceliğinin ve niteliğinin belirleyicisidir. Örneğin, kurum içi faaliyetlerde ortaya çıkan koleksiyonla ilgili belgeler, başta müzenin yıllık sergi planlamaları, eğitim etkinlikleri olmak üzere verilen diğer tüm hizmetlerde gözle görünür bilgilere dönüşür. Bu belgeler müzenin topluma sunacağı hizmetin denetlenmesi ve değerlendirilmesi için ölçütlerdir.

Müzeler, bu özellikleri taşıması açısından 20. yüzyıldaki değişimler karşısında ayrıcalıklı konumda görülecek bilgi kurumlarından biridir. Bu nedenle müzeler amaçları, araçları ve yapılanmaları farklı olsa da arşivler, kütüphaneler ve diğer bilgi-belge merkezleri ile hem ortak sayılabilecek bir tarihe, hem de kesişen çalışma alanlarına sahiptir. Nitekim 1978'de *Der Archivar* dergisinde yer alan bir makalede (Franz, 1978, sütun 26), arşiv, kütüphane ve müze arasında malzeme ve görev ölçüsünün çoğu zaman birbirlerinden ayrılmayacağı kesişme alanlarının, bir tartışma platformu çerçevesinde arşivciliğin, kütüphaneciliğin ve müzeciliğin ileri gelen temsilcileri tarafından açıklandığı öğrenilmektedir (Leonhardt, 2000, s. 85).

Kütüphaneler, arşivler, bilgi ve belge merkezlerindeki hızlı değişimlere paralel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerdeki müzelerde de yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Müzeler, bu süreçte, sadece depolama ve sergileme amaçlı nesneler toplayan ve onları gösteren kuruluşlar olmak yerine belgeleme, eğitim, araştırma, koleksiyon yönetimi, koruma ve onarım, tasarım gibi pek çok alanda bilgi sistemlerini oluşturan, kullanan ve hizmete sunan kurumlara dönüşmüşlerdir. Bu dönüşüm, müzenin uluslararası bilimsel platformda kabul görmüş Uluslararası Müzeler Birliği (*International Council of Museums - ICOM*) tarafından önerilen müze tanımından da anlaşılmaktadır. Bu tanıma göre müze; "toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden malzemelerin üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve beğeni doğrultusunda sergileyen, kâr düşüncesinden bağımsız sürekliliği olan bir kurumdur" (International Council of Museums Code of Ethics, 2004a).

Müzelerin çeşitlenen ve gelişen işlevlerine paralel olarak, pazarlama tekniklerinin kullanılması, ziyaretçi araştırmalarının geliştirilmesi, sunulan hizmetlerin artması ve çeşitlenmesi, yeni teknolojilerin kullanılması, müze çalışanların nitelik ve niceliklerinin değişmesi gibi yeni uygulamalar ortaya çıkmıştır. Müzelerin topluma yaklaşmasını sağlayan bu yenilikler, eğlence merkezli bir yaklaşım içinde ve bilginin etkin kullanımıyla uygulanabilmektedir.

Bu makalede, müzelerin işlevlerini ideal müze tanımında belirtilen toplumsal amaca uygun bir biçimde gerçekleştirebilmesi doğrultusunda, bilgiyi kullanarak yeniliklere uyum sağlamaları için öneriler getirilmektedir. Yenilenen

bilgi ve iletişim teknolojilerinin getirdiği olanaklar ve yarattığı ortam içinde, müzelerin varlıklarını popülerleşmeden de sürdürebilmelerinin mümkün olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada öncelikle müzedeki bilgi ve bilginin kullanımı tanımlanmış, daha sonra bu tanımlamalar doğrultusunda müzeler üç sınıfta ele alınarak değerlendirilmiştir.

Müzedeki Bilgi

Bilgi, çok farklı tanımları yapılan ve çeşitli biçimleri bulunan bir kavramdır. Kurumlar açısından bilgi kavramını değerlendirdiğimizde, bu geniş kapsam içinde bazı biçimleri ön plana çıkar. Bu nedenle, öncelikle, bilginin üretildiği ve kullanıldığı kurumlarda durumuna bakmak gerekir.

Kurumlar ve Bilgi

Bilgi, çeşitli biçimleriyle kurumları ilgilendirmektedir. Tüm kurumlarda bilginin görünüş biçimi belgelerdir ve sadece bilginin kayıtlı olduğu ortamı ifade eder.

Kurumlarda bilginin kaynağına göre tanımlanması önem taşır. Bilgi kaynağına göre örtük bilgi ve açık bilgi olmak üzere ikiye ayrılır. Örtük bilgi; beynimizde taşıdığımız bilgi olup, insanın içine o kadar işler ki bazen ona sahip olduğu bile anlaşılamazken, açık bilgi; sözlerle, resimlerle veya diğer araçlarla ifade edebileceğimiz bilgidir (Barutçugil, 2002, s. 62-63). Kurumların sürekliliği ve verimliliği için örtük bilgilerin açık bilgiye dönüşmesi önerilmektedir.

Bilgi, niteliğine göre kişisel bilgi ve işletme bilgisi olarak da sınıflandırılabilmektedir. Kişisel bilgi; kişisel olarak oluşturulmuş, dağınık, düşük maliyetli, kazayla meydana çıkan ve geçici niteliktedir. Şirket enformasyonu olarak nitelenen işletme bilgisi ise formel, toplanabilir, yazılı hale getirilebilir, saklanabilir ve gerektiğinde yeniden gözden geçirilebilir bilgidir (Arıkboğa, 2003, s.48). Tanımdan da anlaşılmaktadır ki, kişisel bilgi şirket bilgisine dönüşmedikçe kuruma fazla bir yararı olamaz.

Bilgi sınıflamalarının daha kapsamlısı ise veri (*data*), enformasyon (*information*) ve bilgi (*knowledge*)* olarak üç çeşittir. Kapsamlı olmasının nedeni, bilginin kimin tarafından, nasıl üretildiği, kayıtlı olduğu ortam, ne şekilde değerlendirildiği ve ne şekillerde dağıtılacağını içermesidir.

* İngilizce "knowledge" kelimesinin tam Türkçe karşılığı bulunmamaktadır. Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı Başkanı Prof. Münire Erden "knowledge" kelimesini "edinilen bilgi" ya da "içselleştirilmiş bilgi" olarak tanımlamayı önermişse de bu kullanım çok yaygın olmadığı için bu çalışmada doğrudan "bilgi" olarak bahsedilmiştir. Böylelikle diğer bilgi türleri olan enformasyon ve veri terimlerinden de ayrılmaktadır.

Enformasyon, düzenleyen kişi için anlam taşıyan bilgi olmakla birlikte, kurulan iletişimler sonucu yazılı veya sözlü olup ya bir konuşma, ya da makale, kitap, konferans metni, veri tabanları gibi şekillerde karşımıza çıkabilir (Barut-çugil, 2002, s.58). Enformasyona her kurum, değişik biçimlerde gereksinim duyar ve bunları farklı yollardan sağlayabilir. Enformasyon kaynakları, kurumun yapısına göre birlikte çalışılan kişiler, diğer kurumlar veya iletişim araçları olabilir. Öte yandan kurum, kendisi veya başkaları için de enformasyon üretebilir.

Bu üç şekilden biri olan ve bilginin temeli olarak görülen veri; işlenip, birleştirilerek anlamlı bir şekle sokulan bilgiler olarak tanımlanır (Hayes, 1993, s. 7). Verilerin oluşması için de planlanmış sistemlerin olması gerekir. Sistemlerin içinde bulunan veri, sadece onu düzenleyenler için değil, herkes için anlamlı olmalıdır. Veri oluşturmak, kurumların teknolojinin önerdiği standart depolama biçimlerini kullanması bakımından önem taşıdığı gibi, kurumun tutarlı bir yapıya sahip olmasını denetime olanak tanıyarak olumlu yönde etkiler. Kütüphaneler, arşivler ya da müze gibi kurumlar zaten kataloglarıyla ve envanter kayıtlarıyla veri oluşturmak mecburiyetindedir. Gelişmiş endüstri kuruluşlarının çoğu ise, çağımızda veri oluşturabilecekleri sistemler kullanmakta ve işlerini şansa bırakmamaktadırlar.

Üçüncü tür bilgi ise, diğer iki bilgi biçiminden etkilenmektedir. Çünkü enformasyon ile arasında bir ilişki vardır. “Enformasyon için bilginin temel besin kaynağı da denebilir” (Orna ve Pettitt, 1998, s. 19). Bu dönüşümün gerçekleştiği yani enformasyonun bilgiye dönüştüğü yer ise insan beynidir. Çünkü insan beyni enformasyonu bilinçli bir pratiğe dönüştürür ve enformasyon anlamındaki bilgiyi kendi hafızasında değerlendirebilir. O halde, bu anlamıyla bilgi teriminden sahip “olunmuş bilgi”, “içselleştirilmiş bilgi” ya da “iç bilgi” olarak bahsedebiliriz. “1980’lerde Brookes, Faradance ve sonrasında daha çağdaş teorisyenler Ingwersen, Belkin, Ginman ve Saracevic, enformasyonu dış (*external*) bilgi olarak tanımlamışlar ve o bilginin insan beyninde iç (*internal*) bilgiye dönüştüğünü söylemişlerdir” (Orna ve Pettitt, 1998, s. 20). Bu anlamda bilgi için, kişinin dış dünyayla etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir bilgi türüdür de denebilir. Bu, içselleştirilmiş bir bilgi olduğundan, mutlaka kurumlarda enformasyona ya da veriye dönüştürülmesi gerekir.

Müzede “Enformasyon”, “Veri” ve “Bilgi”

Müzede bilgi, müzenin işlevleri çerçevesinde biçimlenir. Çağdaş müzecilik anlayışı doğrultusunda, müze tanımında bahsedilen işlevler aşağıdaki gibi üç ana başlık altında toplanabilir:

1. Koruma

- * Koleksiyon yönetimi
- * Belgeleme
- * Saklama-koruma ve onarım
- * Mekân ve mimari tasarım

2. Araştırma

3. İletişim

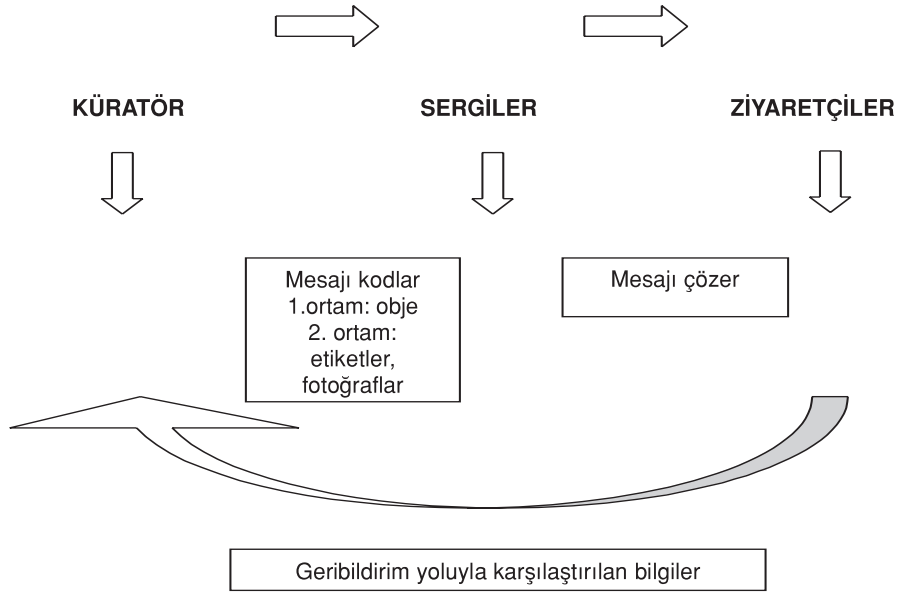
- * Sergileme
- * Eğitim.

Çağdaş müzecilik anlayışında bilgi kullanımını anlamak için, müze işlevlerinin, bilginin hangi biçimi ile ne şekilde ilgilendirildiği ve bu bilgiyi nasıl kullanıldığı tasarlanmalıdır. Bu nedenle müzedeki bilgi, kapsamlı bir biçimde enformasyon, veri ve bilgi olmak üzere üç şekilde ele alınmalıdır.

Müzeler için birçok enformasyon çeşidi bulunur, bunlar sergi metinleri, sergi katalogları, afişler, müzenin konusu kapsamında kişilerle yapılan görüşme metinleri, küratörlerin makaleleri ve bilimsel çalışmalar gibi müzenin faaliyetlerini ilgilendiren her türlü kaynak olarak düşünülebilir. Müze, geniş enformasyon birikimi içinde kendi enformasyonunu da oluşturmak zorundadır. Bunlar müzeye ait sergi metinleri, sergi katalogları, görüşme metinleri, sergi davetiyeleri, müze yayınları ve ziyaretçi defterleri olarak ortaya çıkar.

Enformasyon, müzenin koruma ve araştırma işlevleri için bir kaynaktır. Enformasyonun hem kullanımı, hem de topluma ulaşması iletişim işlevi yoluyla gerçekleşir. İletişimi sağlayan sergiler ve eğitim çalışmalarında enformasyonun daha fazla kişi tarafından görünür hale gelmesi ve hedeflenen kitle tarafından anlaşılır bir şekilde düzenlenmesi gerekir. İmza, sergi küratörünün, metin yazarının ya da derleyeninin, görüşmeyi gerçekleştiren kişiye ait olabilir. Örneğin müze iletişimi konusunda çalışan E. I. Knez ve G. Wright tarafından önerilen müze iletişim modelinde, mesajın belirleyicisi olarak gösterilen küratör, imza sahibidir. Önceleri sergilerde enformasyon sadece nesne ile sınırlı iken, artık nesne enformasyonun bir parçası olarak sunulmaya başlanmıştır. Bu da müzelerde enformasyonun sadece nesneler yoluyla aktarılması demektir.

Şekil 1: E. I.Knez ve G. Wright Tarafından Önerilen İletişim Modeli

Kaynak: Hooper-Greenhill, 1999a, s. 37.

Bilginin biçimlenmesinde imza bulunması gerekli olmayan ve herkes tarafından anlaşılabilir şekilde işlenmiş bilgi biçimi ise veridir. Tüm müzelerde veriler, belgeleme aşamasında ortaya çıkar. Envanter kayıtları oluşturmak için yapılan belgeleme, müzelerde uygulanan en eski veri oluşturma biçimidir. Ancak günümüzde belgeleme, temel olarak, müzeye ait nesnelerin envanter kaydı sırasında, nesne hakkında gerekli tanımlamaların yapılması anlamına gelmekte ve sadece nesne odaklı olmaktan çıkmaktadır. Nesneyi etiket bilgisi gibi bir yönüyle tanımlamanın ötesinde, nesneye ait saklama-koruma ve onarım bilgisinden sergilenmesine, görüşme metinlerine, etkinliklere ve yayınlara kadar çok çeşitli bilgileri içerebilmektedir. Bu tanımlamaların kapsamı genişlemekte ve bu alanda çeşitli standartlar ortaya konulmaktadır. Müzelerde artan belgeleme ihtiyacı karşısında bu konuda çalışan ICOM'un uluslararası komitelerinden Uluslararası Dokümantasyon Komitesi (*The International Committee for Documentation of the International Council of Museums-CIDOC*)'ne bağlı bir çalışma grubu olan Dokümantasyon Standartları Grubu (*Documentation Standards Group*), bu alanı geliştirmektedirler. Günümüzde müzelerde verilerin biçimlenmesi için çeşitli standartlar oluşturulmakta ve bu çalışmalar her geçen gün yenilenmektedir. Örneğin İngiltere, müzelere *Spectrum Data* adlı standardı önermektedir.

Müzede kapsamlı belgelemenin yapılması, müzenin tüm çalışmalarının işleyişinde kolaylıklar sağlamaktadır. Böylece belgeleme ile oluşturulan veriler, müze işlevlerinin yürütülmesinde başvurulacak bir bilgi kaynağı olmakta, koleksiyon yönetimi, saklama-koruma ve onarım, mimari yapının tasarlanması, sergi ve eğitim çalışmalarının düzenlenmesinde kullanılmaktadır.

Müze araştırmalarında ve iletişimde belgelemeye yönelik çalışmaların bir örneği, Tate Müzesi'nde gerçekleştirilen *"Culture Mining: Time Based Cultural Documents and Online Audio/Video (Re)search Tools"* adını taşıyan projedir. Bilgisayar birimi ve Goldsmiths Üniversitesinin işbirliğiyle gerçekleştirilen projeye Sanat ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Heyeti (*Arts and Humanities Research Council*) parasal destek vermektedir. Projenin amacı, İnternet üzerinde esnek bir arşiv oluşturarak Tate'in kültürel teori dersleri, sanatçı konuşmaları, sempozyum ve performanslardan oluşan dijital ses ve video kayıtlarını günışığına çıkarmak ve bu tür arşivlerin oluşturulması ve yönetilmesi için sistemler geliştirmektedir. Bu projede müze, bir yandan veri oluşturmakta, diğer taraftan bu verileri topluma sunmaktadır (Tate Research, 2000).

Müzede bulunan bilgi, müzenin ilişkili olduğu çeşitli insan grupları bağlamında değerlendirilmelidir. İlk grup olan müze çalışanları, müze bölümlerinin artması ve çeşitlenmesiyle nitelik bakımından değişmiş, uzmanlık alanları doğmuştur. Bu alanlar ve içerikleri, ICOM tarafından gözden geçirilerek müze uzmanlığının geliştirilmesi için ilkeler olarak *"Curricula Guidelines for Museum Professional Development"* adıyla yayınlanmıştır. Bu belgede, müze çalışanlarının uzmanlaşması önerilmekte ve çalışanların sahip olması gereken özellikler de standartlar olarak verilemektedir (International Community of Museums Code of Ethics, 2004b). Böylece çalışanlar açısından bilgi, müzenin verimliliğini artıran bir yatırım aracı olmaktadır.

Müzede bilgiyi kullanan diğer grup, ziyaretçilerdir. Ziyaretçi araştırmaları, bu grupla ilgili bilgiyi enformasyona ya da veriye dönüştürmek için yapılır.

Müzenin birinci dereceden ilişkide olduğu başka gruplar da vardır. Bu gruplara yönelik bilgi de değerlendirilmekte ve enformasyon, ya da veriye dönüştürülerek kullanılmaktadır. Bunlar arasında müze kurucuları, mütevelli heyeti, bağışçılar, uzmanlar, danışmanlar, işbirliği yapılan diğer kuruluşlar, müze objelerinin üreticileri, gönüllüler, dernekler, destek veren kurumlar gibi müze ile ilişkide olan gruplar bulunmaktadır.

Enformasyon, veri ya da bilginin müzelerdeki varlığının hangi amaçlar doğrultusunda kullanıldığı Tate Gallerinin bilgiyle ilişkili raporunda özetlenmiştir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1: Tate Galerisi'nin Planı/Bienal Raporu

AMAÇ	İHTİYAÇ DUYULAN BİLGİ
Koleksiyonun sergilenmesi	Koleksiyon bilgisi Koleksiyondaki nesnenin sergilenmesi ile ilişkili teknolojilerin bilgisi Sergilemeyle ilgili uygulama yetisi (<i>know-how</i>)
Hediye yoluyla kazanım, transfer, satın alma yoluyla kazanım	Bağışçılar ve potansiyel bağışçılar Diğer potansiyel kaynaklar Pazar fiyatları, satıcılar vs. Koleksiyondaki satın almaların tarihçesi Nesnelerin değerleri Hediye değerleri
Koleksiyonun belgelenmesi, araştırması, yayınlanması; bilimsel ilerlemenin teşvik edilmesi	Koleksiyon ve konu geçmişi; ilgili alanlardaki araştırmanın geliştirilmesi Modern belgeleme uygulaması ve onu destekleyen teknolojiler Koleksiyonun bir parçası haline gelmelerinden itibaren bütün nesnelerin tarihi, geçmişi, uygulama yayıncılığı
Modern korunma ihtiyaçları çerçevesinde saklama, sağlama ve depolama	Modern saklama teknikleri, materyallerin/objelerin çevresel ihtiyaçlarının bilgisi
Diğer müzelerden sergiler için ödünç alma yoluyla koleksiyon temini	Tüm ülkelerdeki benzer koleksiyonlarının bilgisi
Ziyaretçilerin ilgisini çekmek; eğitim, istem ve ziyaretlerini devam etmelerini özendirmek amacıyla koleksiyonların sunulması	Koleksiyonların konularının koleksiyonun kendilerinin, ziyaretçi profillerinin sunum metotlarının bilgisi Eğitim sistemlerinin bilgisi Enformasyon sunumundaki uygulama yetisi (<i>know-how</i>)
Müzelerin ziyaretçi tipini, bir kerelik ziyaretçiden araştırma ziyaretçisine terfi ettirilmesi	Güncel ve potansiyel ziyaretçi (yerel nüfus dâhil) bilgisi Koleksiyonun güçlü yanlarının ve değişik kitlelerin ilgisini çekme yollarının bilgisi Halkla ilişkiler uygulaması (<i>know-how</i>) ve teknikleri
Müze aktivitelerinin devamını ve gelişimini sağlamak için değişik kaynaklardan kaynak elde edilmesi	Müzenin güncel finansal ve diğer kaynakları ile mali durumunun bilgisi Potansiyel kaynakları ve onlara ulaşma metotları İlgili hukuksal çerçeve
Müzenin ilgi alanını etkileyen standartların gelişiminin gözlemlenmesi ve bu gelişmelere iştirak edilmesi	Hâlihazırdaki standartlar, ihtiyaçlar, düzenlemeler ve hukuksal çerçeve. Standartları devam ettirmek ve geliştirmeye ilgili organlar

(Kaynak: Orna ve Pettitt, 1998, s. 24. Tablo Galerinin izniyle yayınlanmıştır).

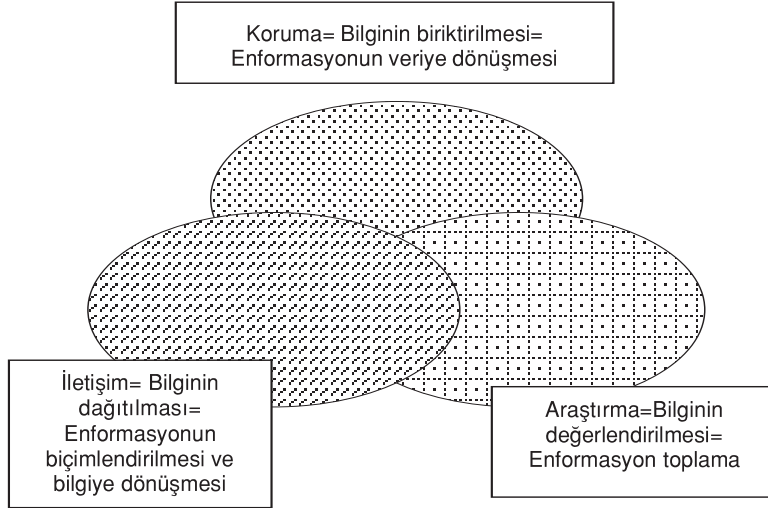
Müzedeki Bilginin Kullanımı

Bilgi, kurumlar tarafından biriktirilerek, değerlendirilerek ve dağıtılarak kullanılır. Nasıl biriktirildiği, değerlendirildiği ve dağıtıldığı ise bir yandan müzenin işlevleri, diğer yandan yukarıda belirtilen bilgi türlerinden hangisi olduğu ile ilişkilidir. Günümüzde müzelerin yaşadığı değişimler içinde bilginin geniş kapsamıyla kullanımı, sunulan hizmetlerin artışı ve çeşitlenmesi, ziyaretçi araştırmalarının geliştirilmesi, çalışanların nicelik ve nitelik bakımından değişimi olarak özetlenebilir. Müzeler bu değişimi yaşarken, bilgiyle ilişkilerini gözden geçirmelidir.

Müzenin işlevleri bakımından bilgi, koruma işlevi yoluyla biriktirilir, araştırma işlevi yoluyla değerlendirilir, iletişim işlevi yoluyla dağıtılır. Şekil 2'de gösterildiği üzere bu işlevler ayrı alanları işaret etse de birbirleriyle kesişirler ve bağımsız olarak düşünülemezler.

Bilginin kullanımında diğer bir belirleyici olan bilginin türü, kullanımın içeriğini belirler. Koruma işlevi yoluyla biriktirilen bilgi veridir. Koruma enformasyonunun toplanıp veriye dönüştürülmesi yoluyla bilginin biriktirilmesidir. Araştırma işlevi enformasyonun değerlendirilmesini sağlar. Müzedeki araştırma birimleri, veri oluşumuna yardımcı olduğu gibi iletişimi de güçlendirir. Burada toplanan enformasyon, nesne hakkında ya da, müze çalışmalarını iyileştirmeye yönelik konularda da olabilir. İletişim işlevi ise enformasyonu biçimlendirip yeni enformasyona dönüştürerek bilginin dağıtılmasını sağlar. Müzelerde bilginin görünür hale gelmesi; iletişim işlevi yani sergiler, eğitim etkinlikleri, diğer etkinlikler ve doğrudan arşiv, kütüphane gibi hizmetlerin verilmesi ile gerçekleşir. Ancak kütüphane ve arşiv gibi birimler müzelerde her zaman sadece iletişim işlevini, yani bilginin dağıtılmasını değil aynı zamanda araştırma ve koruma süreçlerinin de bir parçası şeklinde çalışabilirler. Bu durum müzeden müzeye değişir.

Şekil 2: Müzedeki Bilginin Kullanımı

Müze ile iletişim işlevi yoluyla dağıtılan bilgi ise enformasyondur ve sergiler, eğitim çalışmaları ve benzeri hizmetler şeklinde aktarılabilmektedir. Müzeler bu enformasyon ile veriler, başka enformasyonlar ve bilgilerin tümü kullanılarak üretilmiş yeni bir enformasyon sunar.

Müzelerin Bilgi Kullanımına Göre Sınıflandırılması

Müzeler bilgiyi kullanmalarına göre sınıflandırılabilirler. Buna göre, gerek günümüzdeki, gerekse tarihteki müzelere bakıldığında üç sınıf müze görülmektedir: Nesne odaklı müzeler, nesne odaklı bilgiye yönelen müzeler ve bilgi odaklı nesneye yönelen müzeler.

Nesne Odaklı Müzeler

Nesneleri depolamak ve göstermek dışında başka bir amaç taşımayanlara nesne odaklı müzeler diyebiliriz. Bu müzelerde bilgi, nesnede gizli şekliyle ve etiket yoluyla aktarılır. Bu da bilginin biriktirilmesi anlamına gelen koruma işlevinin ve bilginin dağıtılması anlamına gelen iletişim işlevinin sınırlı bir biçimde gerçekleştiğini gösterir. Çünkü bu müzelerdeki veriler, tam anlamıyla veri niteliği taşımayıp enformasyon parçaları olmakla birlikte, bu enformasyon da geliştirilmez.

Müzeciliğin tarihsel gelişiminde ilk örnekler olan bu tür müzeler, Avrupa'da 15. yüzyılda başlayan koleksiyonculuk geleneğinin bir uzantısıdır. Koleksiyoncular, topladıkları nesneleri misafirperverliklerini göstermek için ortaya çıkarmışlardır (Hein, 2000, s. 44). Prenslere ait sanat koleksiyonlarının ilk olarak halka açıldığı Avrupa ülkesi İtalya olmuştur. 1582'de I. Francesco tarafından bir saray yapısı olan *Palazzo Vecchio* ofislerinin resim galerisine dönüştürmesiyle oluşturulmuş Uffizi Galerileri, bu türün ilk örneklerindenidir. Başlangıçta nesne odaklı müze olarak niteleyebileceğimiz Uffizi Galerileri, 18. yüzyılda koleksiyonların özelliklerine göre değerlendirilerek, arşivlenip, sunulmasına başlanmış ve bu sınıftan çıkmıştır. Galeriler, aydınlanma ile birlikte Uffizi Luigi Lanzi tarafından 1782'de yeniden düzenlenmiştir.

İngiltere'de ilk müze olarak gösterilen ve Oxford'da bulunan *Ashmolean Museum* ile önemli örneklerden bir diğeri olan *British Museum*, 1683 yılında kurulmuştur. Bu müzeler, daha sonra hizmetlerini geliştirerek nesne odaklı müze sınıfından çıkmışlardır.

Avrupa ve Amerika'da nesnenin bilgisinin aktarılamayacağına inanılarak müzelerin nesneye odaklanması savunulmuştur. Boston Güzel Sanatlar Müzesi (*Boston Museum of Fine Arts*) Müdürü Benjamin Ives Gilman, 1915'de hiç bir müze koleksiyonunun bir eğitim aracı olarak seçilmesinin beklenemeyeceğini belirtirken, Avrupa'da F Schmidt-Degener benzer bir yaklaşım sergileyerek, sanat yapıtlarının kendilerini tüm kılavuzlardan, derslerden ve konferanslardan daha iyi anlattığını söylemiştir (Sherman, 2000, s. 52).

Avrupa ve Amerika'nın önde gelen müzeleri bu düşünceden 20. yüzyılın ortalarında büyük ölçüde sıyrılmışlardır. Geçmişte bu tür müzelerin çoğunluğu kendilerini yenileyerek çağın gereklerine göre bilgiyi kullanmaya başlamış ve nesne odaklı müze sınıfından çıkmıştır. Müzeler günümüzde bilgiyi kullanarak, çeşitli eğitim programları, araştırmaya yönelik projeler ve koleksiyon yönetim politikaları hazırlamaktadır.

Nesne Odaklı Bilgiye Yönelen Müzeler

Bunlar var olan nesnelerini bilgiyle zenginleştirip, nesneleri farklı bakış açılarıyla değerlendiren ve sunan müzelerdir. Bilginin biriktirilmesi işinin niteliği geliştirilmekle birlikte, artık bilgi değerlendirilmeye ve çeşitli yollarla dağıtılmaya başlanmıştır. Müzelerde küratör tarafından çalışma ve araştırmalar yapılarak koleksiyonların yönetilmesi, eğitim etkinliklerinin düzenlenmesi, sergilerdeki eserler hakkında bilgi verilmesi, sergi dışında yayınlarla sunum, kütüphane ve arşivlerle desteklenen sergiler, nesne odaklı bilgiye yönelen müzeleri tanıtan özelliklerdir.

Bu tür müzelerin ilk örneği, 1793'de "*The Museum Central des Arts*" olarak *Grande Galerie and the Salon Carré*'de açılan Louvre'dur. Louvre, müzenin topluma ulaşırken çeşitli yöntemler geliştirilmesi gerektiği düşüncesini başlatmakla birlikte, müzelerde eğitim anlayışının da temellerini atmıştır. Bunun kanıtı ise, sadece sanat öğrencilerine belirli günlerin ayrılması, müzeye akın eden insanlara ucuz kataloglar hazırlanması ve bunların yabancı ziyaretçiler için tercüme edilmesi gösterilebilir (Hooper-Greenhill, 1999b, s. 30).

Nesne odaklı bilgiye yönelen müzelerin yaygınlaşmasının sonucu, Avrupa müzelerinde Mısır Sanatı, Yunan ve Roma Antikleri, uygulamalı sanatlar, eski ustalar, 19. yüzyıl empresyonistleri, Asya Sanatı şeklinde bir sınıflandırma biçimi de benimsenmiştir. Daha sonra bu anlayış, Amerika'da müzelerin kurulması ve 19. yüzyılda İngiltere'den ve diğer Avrupa ülkelerinden yapıtlar satın alınarak Amerika'ya getirilmesi ile bu kıtada da sürmüştür.

Almanya'da nesne odaklı bilgiye yönelen müzeler, değişik yöntemler uygulamışlardır. Alman müzeciliğinde önemli bir yere sahip olan *Kaiser Friedrich-Museum*, yöneticisi Wilhelm Bode tarafından önerilen yöntemle uygarlık tarihinin tüm dönemlerinin sergilendiği bir müze olmuştur. Bode, aynı zamanda empresyonistlerin yapıtlarını da satın alan ilk müze müdürü olmuştur (Schubert, 2004, s. 32). Bu çalışmasıyla Bode, eksik olan sanat yapıtlarını koleksiyona katarak, uygarlık tarihini sunmak istemiş ve müzeyi bir eğitim aracı olarak hazırlamıştır.

Bu tür müzelere diğer bir örnek ise, New York'daki Modern Sanat Müzesi (*Museum of Modern Art -MOMA*)'dır. Müzenin kurucu ve yöneticisi Alfred H. Barr, Jr., modern sanatı müze aracılığıyla tanıtmak istediğinden, çalışma-

ları sonucunda hem modern sanatı tanımlamış, hem de bilgi ile oluşturulup zenginleştirilmiş bir müze koleksiyonu meydana getirmiştir.

Nesne odaklı bilgiye yönelen müzeler arasındaki ortak çalışmalar, karşılıklı nesne değişimleri, ortak sergiler ya da çalışanlarının kısa süreli değişimi şeklinde yapılabilmektedir.

Bilgi Odaklı Nesneye Yönelen Müzeler

Bilgi odaklı nesneye yönelen müzeler enformasyon, veri ve bilgiyi kullanarak bu bilgileri birbirleri arasında dönüştürebilir, ellerinde bulunan nesneleri bilgi ile zenginleştirebilir ya da bilgi temelinde nesnelere yönelebilirler. Bu da müzede belgeleme çalışmalarının çeşitli şekillerde geliştirilmesi, bilginin etkin bir biçimde biriktirilerek değerlendirilmesi ve dağıtılmasını sağlar. Bu tür çalışmalarda, orijinal nesnelerin değeri ile bilginin değeri eşitlenir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, veri oluşturmayı desteklediğinden ve bilgiye erişim seçeneklerini çoğalttığından, bu değeri daha da artırmıştır. Bilgiye odaklı nesneye yönelen müze olmak, çağdaş müzeciliğin bir gereği olup müzelerin bir bilgi kurumu olmalarını destekleyen bir aşamadır. Bilgi ve iletişim teknolojileriyle desteklenen bu süreçte, bilginin devrimsel niteliği müzelerde de görülür.

Bilgi odaklı müzelerde sergiler ve yayınlar şeklinde enformasyon dağıtılmakla birlikte, bu enformasyon, belgeleme çalışmaları yoluyla verilere dönüştürülerek yeniden kullanılabilir. Zenginleşen bu çalışmalar bazen doğrudan topluma, bazen de doğrudan araştırmacıya yönelmektedir. Günümüzde müzelerdeki bu hizmetler sadece kütüphane ve arşivlerle sağlanmamakta, araştırma ve çeşitli dokümantasyon birimleri yoluyla da desteklenmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, bu hizmetlerin daha verimli yürütülmesine olanak tanır. Farklı birimlerde otomasyon programlarıyla veriler oluşturulduğu gibi, bu veriler bir araya getirilerek de araştırmacılara sunulur. Örneğin Modern Sanat Müzesi (MOMA)'nin farklı veri tabanlarını bir araya getiren DADABASE adlı MOMA Kütüphane, Arşiv, Çalışma Merkezleri Çevrimiçi Kataloğu (*Online Catalog of the Museum of Modern Art Library, Archives and Study Centers*) bu tür bir toplu katalogdur. Bu katalogda, kitapların yanı sıra sanatçı dosyaları, süreli yayınlar, müzayede katalogları, müze arşivinden seçilmiş malzemeler, müze bültenleri, yıllık raporları, broşürleri ve programları, özel sanat kitapları koleksiyonları ve araştırma merkezli web siteleri ile görsel-işitsel materyaller yer alır (DADABASE, 2006).

Bugün müzelerin geldiği son nokta, bilgi odaklı nesnelerle çalışmaktır. Bu sınıftaki müzeler iki şekilde bilgiyi kullanır. Bunlardan biri yeni nesne alımında ya da nesneleri ellerinden çıkarmada, bilgi çerçevesinde ölçütleri dikkate almaları, ikincisi ellerindeki kaynakları bilginin kullanımına ayırmalarıdır. Yeni nesne alımları ya da koleksiyondan nesne çıkarma işleminde bilginin

etkinliği, müzelerin koleksiyon yönetimlerini ve politikalarını geliştirmeleriyle, kaynaklardan yararlanılması ise, müzelerde araştırma birimlerinin projelerin ve belgelemenin geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu şekilde bilgiye odaklanmanın en önemli örneklerinden biri de, orijinal nesne yerine orijinal nesne formunda sunulan modellerle oluşturulan sergilerin düzenlenmesidir.

J. Paul Getty Müzesi ve Modern Sanat Müzesi başta olmak üzere pek çok gelişmiş müze, bilgi odaklı müze sınıfındadır. Getty Müzesi, bu sınıf içinde öncülük niteliğinde çalışmalar yapmaktadır. Çeşitli araştırma birimleri oluşturmanın yanı sıra verilerin kullanılması için de standartlar geliştirilmektedir. Müzenin standartlaşma çalışmalarının örnekleri, koleksiyonu doğrultusunda coğrafik yerler, sanat ve mimarlık konusunda hazırladığı Sanat ve Mimarlık Kavramsal Dizini (*Art & Architecture Thesaurus-AAT*), sanatçılarla ilgili olarak Toplu Sanatçı Listeleri (*Union List of Artist Names -ULAN*)'dır (J. P. Getty Museum, 2006).

Bu sınıfta yer alan müzeler, kendi çalışmalarında bilgi odaklı olmanın ötesinde, başka müzeler ya da kuruluşlarla ortak bir şekilde bilgiye odaklanabilmektedir. Bunun örneklerinden biri, Amerikan Müzeler Birliği tarafından yürütülen Nazi Bölgesi Provenance İnternet Portalı (*Nazi-Era Provenance Internet Portal*) adını taşıyan, Amerikan müzelerinde bulunan Nazi döneminde (1933-1945) Avrupa'da el değiştirmiş olan eserlerin bir veri tabanı üzerinde toplanması projesidir (Nazi-Era Provenance Internet Portal, 2006).

Bilgi odaklı müzelerde ortak çalışmalar, bilginin farklı kullanımlarına yönelik olarak yürütülebilir. Bunlar bilginin biriktirilmesi, değerlendirilmesi ya da dağıtılması şeklinde yapılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Müzeleri, diğer bilgi-belge merkezleriyle kesişen yanları olduğundan bilgi kurumu olarak değerlendirilmek mümkündür. Çağdaş müzecilik anlayışı da müzelerin bilgi kurumu olarak gelişmelerini desteklediği için, gelişmemiş ya da yeni gelişmekte olan ülkelerdeki müzelerde bilginin kullanımı, çağı yakalamak anlamına gelir.

Günümüzde müzeler, bilgiden geniş kapsamıyla yararlanmaktadır. Müzelerin nesne odaklı olmaktan çıkıp bilgi odaklı olmaya dönüşümü, bunun bir kanıtıdır. Küreselleşme sürecinde, bilgi odaklı müzeler ideal tanımına en uygun biçimiyle yer alırlar. Bu müzeler, çalışmalarında enformasyon, veri ve bilgiyi kullanırlar. Bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgi odaklı müzeye dönüşüm için yeni olanaklar yaratsa da, bu teknolojilere sahip olmak yeterli değildir.

Sunulan hizmetlerin artması ve çeşitlenmesinin örneklerinden olan müze projeleri, bilginin, veri ya da enformasyon şekliyle her türünün kullanımını sağlayan fırsatlar olarak sürekli gündemde olmalı ve değerlendirilmelidir.

Bunlar doğrudan topluma hizmet olarak sunulmasa da, verilen hizmetin niteliğini yükseltmeyi sağlayabilir. Özetle projeler ile müzeye ve hizmetlere yönelik her tür bilgiye erişmek için kaynak yaratılabilir.

Enformasyonun sağlanması ve değerlendirilmesi amacıyla araştırma birimlerinin oluşturulmasına ya da mevcut birimlerin araştırmaya yönlendirilmesine çalışılmalıdır. Ayrıca çeşitli projeler ile araştırmalar desteklenmelidir.

Bir bilgi kurumu olarak müzede de enformasyon üretilir ve değerlendirilir. Üretilen enformasyon yayınlar, sergiler, afişler, posterler gibi çeşitli biçimlerde olabilir. Değerlendirme ise enformasyonun belgeleme yoluyla veri tabanlarına dönüştürülmesi ve dokümantasyonun yapılması şeklinde olabilir. Müzede biriktirilen sadece nesne değil, nesneyle ilişkili enformasyon ve veriye dönüştürülmesi gerekir. Dönüştürülmediğinde ise yalnız nesneleri biriktirmiş oluruz ki, bu da müzenin sadece nesne odaklı bir yapıt sergilediği anlamına gelir. Nesne ile birlikte enformasyon biriktiriliyor ve bunlar veriye dönüştürülüyorsa nesne odaklı bilgi süreci içine girilmiş sayılır. Müze de böylece bilgi kurumu olma niteliğini kazanabilir.

Veri oluşturma görevi müzede belgeleme birimine aittir ama diğer birimlerde de veri oluşturulabilmektedir. Sınırları genişlemiş olan belgeleme faaliyetleri ile müzenin diğer çalışma alanlarını destekleyecek veriler sunulsa da, her birim kendi içinde veri oluşturmaya tercih edebilir. Verilerin biçiminde standartlara, içeriğinde de enformasyon kaynaklarının güvenilirliğine dikkat edilmelidir.

Üretilen ve değerlendirilen enformasyon ve veriler, topluma doğrudan sunulan hizmetlerin niteliğini belirler. Enformasyonun ya da verinin, müzenin iletişim sürecindeki durumunu denetlenmesini ise ziyaretçi araştırmaları sağlar.

Bilginin müzede kullanımı, tam ve/veya yarı zamanlı çalışanlar ya da müzeyle ilişkili tüm bireyler göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Müze çalışanlarının uzmanlıkları, yaptıkları işe paralel birikimleri müze içinde kullanılabilir. Müze çalışmalarında hangi niteliklere sahip kişilerin yer aldıkları değerlendirildiğinde, bilginin kullanılıp kullanılmadığı da ortaya çıkar.

Bu alanda yaşanan değişim ve gelişimleri uygulayarak, müzelerde bilgiyi çeşitli biçimlerde kullanarak yapılacak çalışmalar sonucunda, uluslararası düzeyde müzelere itibar kazandırılacağı gibi, yerel düzeyde de toplumun gelişimine katkıda bulunulacaktır. Böylece Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde müzelerin bilgiyi kullanımı ile yerel kimliğin korunması sağlanabilir. Bilgi kullanımı ile müzeler, topluma sadece gösteri dünyasının bir parçası olarak ulaşmazlar.

Kaynakça

- Arikboğa, F. Ş. (2003). *Entellektüel sermaye*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Burke, P. (2001). *Gutenberg'den Diderot'ya: Bilginin toplumsal tarihi*. (Mete Tunçay, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- DADATABASE. (2006). *Frequently Asked Questions*. 10 Ekim 2006 tarihinde Museum of Modern Art Web sitesinden erişildi: <http://moma.org/research/library/dadabase.html>.
- Feather, J. (2003). *Theoretical perspectives on the information society: Challenge and change in the information society*. (S. Hornby ve Z. Clarke, Ed.). London: Facet Publishing.
- Franz, E. G. (1978). Archive, Bibliotheken, Museen . *Der Archivar*, 31, sütun 26.
- Hayes, R. M. (1993). Measurement of information. *Information Processing and Management*, 29 (1), 1-11.
- Hein, H. S., (2000). *Museum in transition: A philosophical perspective*, USA : Smithsonian Institution.
- Hooper-Greenhill, E. (1999a). *The Educational role of the museum* (2. bs.), London; New York: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (1999b). *Müze ve galeri eğitimi* (Meltem Örgü Evren, Emine Gül Kapçı, Çev.). Bekir Onur (Yay. Haz.), Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- International Council of Museums Code of Ethics. (2004a). *Definition of a Museum*. 20 Nisan 2005 tarihinde <http://icom.museum/ethics.html#intro> adresinden erişildi.
- International Council of Museums Code of Ethics. (2004b). *Personnel*. 20 Nisan 2005 tarihinde <http://icom.museum/ethics.html#preamble1> adresinden erişildi.
- J. P. Getty. Museum. *Conducting Research*. 12 Nisan 2006 tarihinde http://www.getty.edu/research/conducting_research/ adresinden erişildi.
- Leonhardt, H. A. (2000). *Kütüphane malzemesi nedir, arşiv ve müze malzemesi nedir?* (İshak Keskin, Çev.) Arşiv Araştırmaları Dergisi, 2, 79-95.
- Mattelart, A. (2004). *Bilgi toplumunun tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nazi-Era Provenance Internet Portal. *About The Portal*. 12 Nisan 2006 tarihinde http://www.nepip.org/public/info/about.cfm?menu_type= adresinden erişildi.

- Orna, E. ve Pettitt, C. (1998). *Information management in museums*. England: Gover Publishing.
- Özdemirci, F. (1996). *Kurum ve kuruluşlarda belge üretiminin denetlenmesi ve belge yönetimi*. İstanbul: Türki Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Schubert, K. (2004). *Küratörün yumurtası: Müze kavramının Fransız İhtilalinden günümüze kadar olan evrim* (Rana Smith, Çev.). İstanbul: İstanbul Sanat Müzesi Vakfı.
- Sherman, D. J. (2000). *Museum culture: Histories, discourses, spectacles* (4. bs.). USA: University of Minesota Press.
- Tate Research. (2000). *Culture Mining: Time Based Cultural Documents and Online Audio/Video (Re)search Tools*. 15 Nisan 2006 tarihinde http://www.tate.org.uk/research/tateresearch/majorprojects/data_mining.htm adresinden erişildi.
- The World Bank. (1998). *World Development Report: Knowledge for Development*. 18 Nisan 2006 tarihinde http://wdsbeta.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/IW3P/IB/1998/11/17/000178830_98111703550058/Rendered/PDF/multi0page.pdf adresinden erişildi.